

ФІНАНСИ, КРЕДИТ

УДК 336:717.2

М.Г. Дмитренко

РОЛЬ БАНКІВСЬКОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КРЕДИТУ В ФІНАНСУВАННІ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Розглянуто роль банківського інвестиційного кредитування в розвитку аграрного сектора Черкаської області. Визначено ключові проблеми, які пов'язані з забезпеченням позиковими коштами аграрних виробників. Розроблено основні напрями вирішення проблеми організації фінансування аграрного сектору за рахунок банківського інвестиційного кредиту.

Актуальність теми. Розвиток аграрного сектору України відбувається відповідно до ринкових умов господарювання. Виробники аграрної продукції забезпечені власними фінансовими ресурсами в мінімальному розмірі, які можуть бути спрямовані лише на фінансування власної операційної діяльності для забезпечення збору майбутнього урожаю, створення мінімального запасу матеріально-технічної бази. Особлива роль у фінансуванні аграрного сектору України належить залученими фінансовим ресурсам – інвестиціям та банківським кредитам. Основними представниками сучасної наукової теорії банківського інвестиційного кредитування в Україні є відомі вчені-аграрії, такі як П. Саблук, О. Гудзь, П. Стецюк, В. Онєгіна, В. Андрійчук, Ю. Лузан, С. Власюк, М. Кропивко та ін.

Постановка проблеми. Недостатність власних фінансових ресурсів в аграрному секторі вимагає необхідність розвивати банківське інвестиційне кредитування, а також залучати не лише вітчизняних інвесторів, а й іноземних, які можуть сформувати достатню фінансову базу для забезпечення розвитку аграрного сектору України.

Метою статті є обґрунтування основних положень розвитку банківського інвестиційного кредитування як України в цілому, так і Черкаської області зокрема.

Виклад основного матеріалу. За останні роки банківський сектор України зазнав корінних змін. Суттєва трансформація здійснювалася шляхом розробки впровадження ринкових механізмів управління економікою, спрямованих на підвищення ролі банківської системи у відтворювальному процесі. Однак в процесі реалізації реформ ринкові механізми управління привели до появи негативних явищ у банківській сфері. Так, в багатьох регіонах відсоток кредитних вкладень, що надходили для потреб конкретних підприємств та галузей, особливо по довгостроковим вкладенням, виявився незначним. Проблеми кредитної системи України на фоні загальносвітової економічної кризи придбали особливу значимість у зв'язку з реалізацією ряду стратегічних завдань: інвестиції в людський капітал, структурне оновлення економіки, забезпечення макроекономічної збалансованості, підвищення міжнародної привабливості, ефективності й надійності банківської системи.

Кредитні ресурси є одним з найважливіших джерел фінансування діяльності аграрних підприємств поряд з бюджетним та власним фінансуванням. Кредитування аграрного сектору базується на таких основних принципах: сезонність виробництва аграрної продукції, потреба в основних і оборотних коштах підприємств, моральний і фізичний знос основних засобів, задіяних у виробничому процесі.

Однією із першочергових задач держави в середньостроковому та довгостроковому періоді є забезпечення продовольчою безпекою країни. Україна володіє великим потенціалом для розвитку аграрного сектору, маючи близько 11% світової продуктивної ріллі, 25% світових запасів води. Однак рівень

конкурентоспроможності аграрного сектору поки що не дозволяє задовольнити зростаючий попит на продовольство і забезпечити стійке відтворення матеріально-технічного, кадрового та природно-екологічного потенціалу. Специфіка діяльності галузей аграрного сектору, що є причиною постійних побоювань у потенційних кредиторів та інвесторів, зумовила гостру недостатність кредитних ресурсів, яка посилилася дефіцитом платіжної готівки, а також посилюванням умов отримання банківського кредиту.

Особливістю агрокредитування є співвідношення виробничих можливостей і фінансове забезпечення аграрного виробництва. Виходячи зі специфіки аграрного виробництва, виділяються основні особливості кредитування:

- вплив природно-кліматичних умов на процеси виробництва аграрної продукції, які можуть призвести до зниження показників якості виробництва та фінансового стану виробників аграрної продукції;
- низькі показники обороту фінансових ресурсів на виробничому етапі, що пов'язано з тривалим виробничим процесом;
- створення у великих розмірах запасів призводить залучення значної суми фінансових ресурсів, а можливість повернення цих ресурсів відбувається наприкінці виробничого циклу при реалізації запасів;
- низька кредитоспроможність аграрних виробників. Основна частина наданих кредитів відноситься до короткострокових. Аграрні виробники повинні залучати кредити у виробничий процес, оскільки власні фінансові ресурси не забезпечують погашення поточних витрат;
- низьке розв'язання соціальної інфраструктури, яка б забезпечувала розвиток аграрного виробництва.

Перераховані вище особливості визначають ризики галузевого характеру, низьку бюджетну та інвестиційну ефективність. Загальносвітова тенденція до скорочення кредитування в період фінансової кризи мала місце і в Україні. Так, за період 2009-2010 рр. кредити, надані галузям економіки Черкаської області, скоротилися майже на 15,7%, а відсоток неповернення по кредитах збільшився на 4,9%. Отже, ситуація, яка склалася на ринку кредитних послуг показала, що основний негативний вплив кризових явищ на аграрне виробництво полягає в погіршенні його фінансування як по лінії підвищення вартості кредитів, так і щодо їх обсягів.

Одним з важливих інструментів державного регулювання інвестиційної активності банків на ринку агрокредитування є податкова політика. Після введення фіксованого сільськогосподарського податку, істотно зменшилося податкове навантаження не тільки на аграрне виробництво Черкаської області, а й України в цілому. Згідно проведеного аналізу податкової адміністрації Черкаської області у 2010 р. частка податків у виручці від реалізації продукції склала 20,8%, то в 2011 р. цей показник зменшився до 12,8%. Однак в різних областях ситуація була різною.

Надалі, ФСП підтвердив переваги і за іншими параметрами. Практично зріс рівень сплати податку і склав 87% від нарахованого і з кожним роком підвищується. Збільшується питома вага платників ФСП і станом на 01.01.2012 р. становила 92%.

Залучаються кредити в прибутковій сфері аграрного виробництва та регіони, що мають кращі можливості для ефективного ведення виробництва. Фактори, що вплинули на формування кредитної політики на підприємствах аграрного виробництва Черкаської області, можна виразити у вигляді двох груп – позитивні та негативні фактори, що впливають на залучення.

Позитивною стороною впливу на агрокредитування є сприятливі природні умови і недостатньо розвинена виробнича і соціальна інфраструктура. Це сприятиме розвитку розширенню галузевої специфікації аграрного виробництва в різноманіттю видів вирощування аграрної продукції, забезпечення підвищення якості обслуговування соціальної інфраструктури.

Низький рівень конкуренції підприємств аграрного виробництва серед інших галузей економіки регіону і високий ресурсний потенціал забезпечують розширене відтворення і підвищення агрокредитування в Черкаській області.

Розробка інноваційних форм розвитку аграрного виробництва розширить межі діяльності аграрних виробників в аграрній сфері. На жаль, нині інноваційний розвиток не під силу більшості аграрним підприємствам регіону, оскільки фінансове забезпечення не дозволяє придбати новітні розробки і впровадити в свою діяльність.

Негативні фактори мають місце у проведенні заходів з агрокредитування. Відсутність ефективних механізмів регулювання агрокредитування характеризує кредитоспроможності даної галузі. Податкове навантаження на виробників аграрної продукції досить висока і є відчутним тягарем у виробничому процесі, фінансовій діяльності. Нестабільність законодавчої бази і не розвиток ринку страхування в аграрному виробництві знижує можливість аграріїв залучати і займати фінансові ресурси на фондовому ринку, ринку кредитних та інвестиційних ресурсів. Одна з причин, яка впливає на зниження залучення фінансових ресурсів – це сезонність виробництва продукції. З переходом від планової до ринкової економіки, ситуація з фінансовим забезпеченням аграрної галузі кардинально змінилася. У структурі наданих кредитів банківськими установами за видами економічної діяльності Черкаської області з 2007 р. по 2011 рік найбільшу питому вагу мають кредити у сфері торгівлі, будівництва і промисловості, а найменшу – кредити в аграрну галузь (рис. 1, 2).

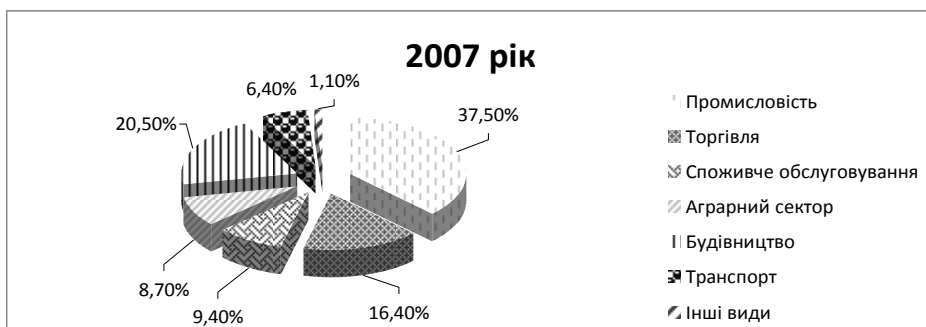

Рис. 1. Банківські кредити у фінансуванні галузей економіки Черкаської області у 2007 р.

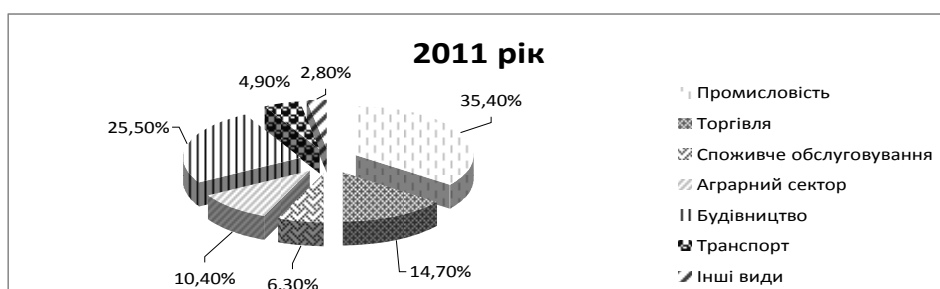

Рис. 2. Банківські кредити у фінансуванні галузей економіки Черкаської області у 2011 р.

Кредити надавалися тим галузям економіки, які могли забезпечити максимальний прибуток і повернення залучених коштів банківським установам. Це не дозволило збільшити капітал аграрних підприємств і використовувати його для розширення виробництва і виробничих потужностей. У 2007 році питома вага кредитів у джерелах формування оборотного капіталу скоротилася до 10,6%, в 2008 році – до 7,5%, в 2009 році – до 5,9%, в 2010 році – до 5,4%, в 2011 році – до 6,1%. З наданих аграрним товаровиробникам кредитів у 2011 р. 69% склали пільгові кредити на суму більше 11,5 млрд. грн., з них 65,3% – короткострокові кредити, 25,7% – середньострокові кредити, 10% – довгострокові (рис. 3).

Аналіз зміни процентних ставок за кредитами аграріїв свідчить про значне їх зниження. Вилучення за допомогою механізму здешевлення короткострокового і довгострокового кредитування шляхом часткової компенсації державної ставки за кредитами аграріям частини грошових коштів поряд з іншими інвестиціями має бути спрямована на поліпшення умов аграрного виробництва.

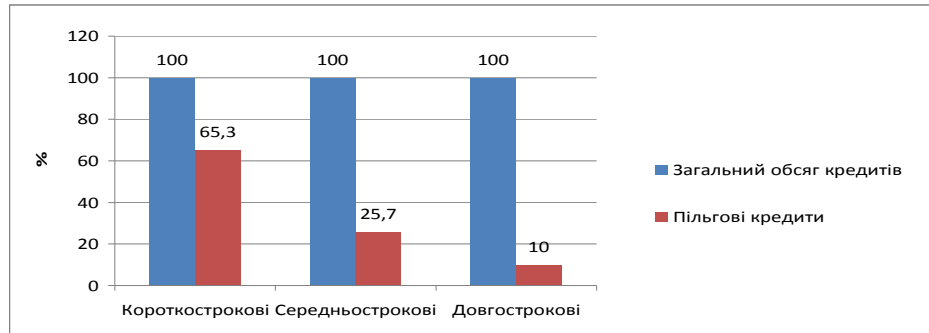

Рис. 3. Структура наданих кредитів підприємствам АПК в 2011 р.

Джерело: Розроблено автором на основі даних НБУ і за даними Незалежної асоціація банків України

Проблемною для аграрних підприємств залишається плата по кредиту. У 2011 р. банки кредитували село в розмірі 18% з частковою компенсацією ставки з державного бюджету – 12%. Динаміка середньорічних ставок за кредитами представлено на рис. 4.

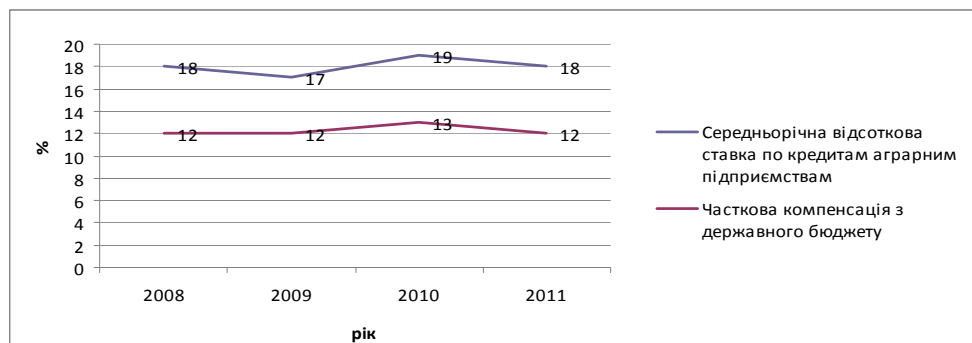

Рис. 4. Динаміка середньорічних ставок за кредитами 2008-2011 рр.

Джерело: Інформація підготовлена на основі статистичних даних, що публікуються на офіційному сайті Національного банку України в Бюлетені Національного банку України (електронне видання)

Кредити, на які розраховували виробники аграрної продукції, повинні були стати одним з основних джерел фінансування, виявилися практично відсутніми. Основна причина такого стану характеризувалася дуже високою оплатою за користування кредитом, що не забезпечується ефективністю виробництва, внаслідок чого залучення кредиту було збитковим.

У посткризових умовах господарювання кредитні відносини банківських фінансових установ та аграрного сектора характеризуються позитивними тенденціями. Так, станом на 01.01.2012 року банками Черкаської області було профінансовано аграрний сектор області на суму понад 5,8 млн. грн., в тому числі короткострокових кредитів – на суму 3,5 млн. грн., середньострокових – на суму 2,3 млн. грн., в порівнянні з тим же періодом 2010 року ця сума склала лише 1,6 млн. грн. Дана тенденція свідчить про підвищення ролі банків у фінансуванні аграрного сектора регіону. Позитивним моментом у кредитуванні аграрного сектора є зниження вартості власного капіталу. Але на сьогодні вона залишається досить високою для виробників аграрної продукції. Основними банками-інвесторами на ринку банківського

інвестиційного кредитування є: ПАТ «VAB Банк», ПАТ «Державний ощадний банк», АТ «Райффайзен Банк Аваль» і ряд інших банків, які працюють на ринку банківських послуг не тільки Черкаської області, а й України в цілому.

Банки, які надають кредити аграрному сектору, несуть значні інвестиційні та кредитні ризики. Дані ризики насамперед пов'язані з ризиком застави, виробничим ризиком. Заставою в аграрному секторі може виступати майбутній урожай або матеріально-технічна база (основні засоби, які задіяні у виробничому процесі). Ризик даного застави пов'язаний з ризиком зниження ліквідності. Враховуючи сезонність виробництва та природно-кліматичні умови, реалізація майбутнього врожаю, може не забезпечити необхідну суму для повернення позикових коштів, що може бути пов'язано з низькою закупівельною ціною продукції аграрного сектора. Основні засоби, які задіяні в аграрному виробництві, мають велику зношеність, що в свою чергу не дозволяє використовувати їх як заставу. Виробничий ризик в аграрному секторі, в першу чергу, пов'язаний з вирощуванням аграрної продукції. У даному випадку ризик виникає з неотриманням тих об'ємів врожаю, які були заплановані або обсягів вирощування ВРХ та інших видів тваринництва для реалізації на м'ясо і молочні продукти.

Висновки. З урахуванням вищесказаного, а також на основі узагальнення вітчизняного та світового досвіду високоефективних ринків сільськогосподарських кредитів з метою ліквідації кредитного дефіциту у суб'єктів АПК вважаємо доцільним проведення таких заходів:

1. Забезпечити переважну спеціалізацію банків на обмеженому наборі фінансових послуг та адаптацію їх до обслуговування суб'єктів АПК (що значною мірою дозволить мінімізувати супутні ризики і адаптувати надані кредити до особливостей функціонування галузі).

2. Посилити роль застави землі (що зручно, коли в якості забезпечення кредиту неможливо надавати під очікуваний приплід худоби і матеріальні цінності сільськогосподарського виробництва).

3. Підвищити значимість аналізу фінансових звітів і ринку при прийнятті рішення про видачу кредиту.

4. Домогтися підвищення рівня управління ризиками та страхування ризиків при кредитуванні сільськогосподарських підприємств.

5. Забезпечити пролонгацію кредитних договорів або відстрочку платежів на період стагнації – до 1 року (що дозволить сільгоспвиробникам реалізувати продукцію за більш вигідними цінами).

7. Збільшити обсяги субсидювання програм, спрямованих на стимулювання споживання ресурсів організаціями АПК (мінеральних добрив, дизельного палива, засобів захисту рослин).

Дані заходи дозволять подолати тимчасові труднощі розвитку АПК та забезпечать досягнення значних конкурентних переваг продукції даної галузі, зміцнити не тільки продовольче самозабезпечення країни, а й активізувати завантаження суміжних галузей економіки.

SUMMARY

The author focuses on the role of bank investment loans in the agrarian sector of the Cherkasy region. The key issues related to the provision of borrowing to farmers are identified. The author also develops the basic directions of solving the problem of financing the agricultural sector through bank investment loans.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва / В.Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2007. – №5. – С. 52-63.
2. Власюк С.А. Сучасні Тенденції інвестиційного забезпечення сільськогосподарських підприємств / С.А. Власюк // Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Фінанси і кредит. – 2010. – №2.

Вісник Сумського національного аграрного університету
Серія "Фінанси і кредит", 2013. №1

3. Гудзь О.Є. Проблеми управління фінансовими потоками в сільськогосподарських підприємствах / О.Є.Гудзь // Економіка і управління. –2007. – №2.

Надійшла до редколегії 7 квітня 2013 р.